M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser. 322

Title: Tarka Sangraha Dipika

322

[illegible]

[illegible] | Author

| Editor

| Year, Vol.

| Publisher

322 | Remarks

श्रीगणेशाय नमः॥ विश्वेश्वरं सांबमूर्तिं प्रणिपत्य गिरां गुरुम्। टीकां शिशुहितां कुर्वे तर्कसंग्रहदीपिकाम्॥ १ ॥ चिकीर्षितस्य
त. दी. ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं शिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकं इष्टदेवतानमस्कारलक्षणं मंगलं शिष्यशिक्षार्थं
१ निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते निधायेति॥ ननु मंगलस्य समाप्तिसाधनत्वं नास्ति मंगले कृतेऽपि किरणावल्यादौ समा-
प्त्यदर्शनात् मंगलाभावेऽपि कादम्बर्यादौ समाप्तिदर्शनात् अन्वयव्यतिरेकव्यभिचारादिति चेन्न किरणावल्यादौ
विघ्नबाहुल्यात् समाप्त्यभावः कादम्बर्यादौ ग्रन्थाद्बहिरेव मंगलं कृतं अतो न व्यभिचारः॥ ननु मंगलस्य कर्तव्यत्वे किं
प्रमाणमिति चेन्न॥ शिष्टाचारानुमितश्रुतेरेव प्रमाणत्वात्॥ तथाहि॥ मंगलं वेदबोधितकर्तव्यताकं॥ अलौकिका-
विगीत शिष्टाचारविषयत्वात् दर्शादिवत्॥ भोजनादौ व्यभिचारवारणाय अलौकिकेति॥ रात्रिश्राद्धादौ व्यभिचारवारणा- १
य अविगीतेति शिष्टपदं स्पष्टार्थं नमस्कारमिति फलं क्रमेण ... तर्क्यन्ते प्रतिपाद्य-
न्त इति तर्काः द्रव्यादिपदार्थाः तेषां संग्रहः संक्षेपेण स्वरूपकथनं क्रियत इत्यर्थः॥ कस्मै बालानां सुखबोधाय

२

सुखबोधायेति॥ सुखेन अनायासेन बोधः पदार्थज्ञानं तस्मै इत्यर्थः ननु बहुषु तर्कग्रन्थेषु सत्सु किमर्थं अपूर्वोऽयं ग्रन्थः क्रियते
इत्यत आह॥ बालानामिति॥ तेषामतिविस्तृतत्वात् बालानां बोधो न भवतीत्यर्थः॥ बालः ग्रहणधारणपटुः॥ ननु तर्कग्रन्थ-
करणे कारणमस्ति आह॥ निधायेति॥ विश्वेश्वरं जगन्नियन्तारं सांबशिवं हृदि निधाय नितरां स्थापयित्वा ध्यात्वा
सप्तपदार्थान् विभजते॥ द्रव्येति॥ पदस्यार्थः पदार्थ इति व्युत्पत्त्या अभिधेयत्वं पदार्थसामान्यलक्षणं॥ ननु विभागादेव सप्तत्वे
सिद्धे सप्तग्रहणं व्यर्थमिति चेन्न॥ अधिकसंख्याव्यवच्छेदार्थत्वात्॥ ननु अतिरिक्तः पदार्थः प्रमितो नवा॥ नाद्यः॥ प्रमितस्य
तिरस्कारानर्हत्वात्॥ नान्त्यः॥ अतिरिक्तप्रमितिं विना तन्निषेधानुपपत्तेरिति चेन्न॥ ननु सप्तान्यत्वमत्र सप्तभिन्नत्वम्
तच्च प्रतियोगिकं॥ द्रव्यं सप्तभिन्नं स्यात्॥ प्रमेयत्वात् सप्तान्यतामत्वं कथं इति चेन्न॥ द्रव्यादिसप्तान्यतमत्वं द्रव्यादि
भेदसप्तकाभाववत्त्वमित्युक्तत्वात्॥ यद्यपि द्रव्यादिसप्तान्यतमत्वं अप्रमितमिति व्यवच्छेदासंभवात्॥ एवमग्रेऽपि
शक्तिसादृश्यादीनामप्यत्रैवान्तर्भावः॥ तत्र द्रव्याणि नवैव संभवन्ति॥ कानि तानि इत्यत आह॥ पृथिव्यादीनि॥

[illegible] विद्यमानत्वात् । रूपं चक्षुर्ग्राह्यं [illegible] । नीलं तत् [illegible] इति [illegible]
[illegible] । तत्र तमसो [illegible] रूपादि [illegible]
[illegible] । नापि [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] तस्मात् [illegible] इति चेन्न । [illegible]
[illegible] । [illegible] आलोक [illegible] चक्षु [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] सामान्य [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] सामान्य [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] । लक्षणम् [illegible] असंभव [illegible]
[illegible] धर्म [illegible] लक्षण । [illegible] । [illegible]
[illegible] लक्षण [illegible] इति [illegible] आत्मा [illegible] धर्म [illegible] ।
[illegible]

[illegible] । [illegible] । ननु गुणत्वं [illegible] । [illegible]
[illegible] इति चेन्न । गुण [illegible] । ननु [illegible]
[illegible] इति चेन्न । [illegible] गुण [illegible]
गुण [illegible] । रूपादि । द्रव्यकर्मभिन्नत्वे सति सामान्यवान् गुणः । गुणत्वजातिमान् । [illegible]
[illegible] । [illegible] इति चेन्न । [illegible] । [illegible]
[illegible] । कर्म [illegible] । [illegible] संयोगासमवायिकारणं [illegible] कर्म [illegible]
[illegible] । [illegible] विशेष । सामान्य [illegible] । [illegible] परमापि [illegible] । अप
[illegible] सामान्यादि [illegible] । विशेष [illegible] । नित्य [illegible] । [illegible] परमाणवः आकाश
[illegible] । समवाय [illegible] । समवाय [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] इति । [illegible] पदार्थ [illegible] । [illegible]

[illegible] स्पर्शवान्वायुः [illegible]
[illegible] स्पर्शो [illegible]
[illegible] अनुष्णाशीतस्पर्शवत्त्वात् [illegible] परमा
णु [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] परमाणुषु क्रिया जायते । ततः परमाणुद्वयसंयोगे सति द्व्यणुकमुत्पद्यते ।
[illegible] क्रमेण महापृथिवी [illegible] आपो [illegible] तेजो [illegible] वायुः [illegible]
[illegible] क्रिया जायते परमाणुद्वयविभागे सति द्व्यणुकनाशः । ततस्त्र्यणुकस्य [illegible]
[illegible] द्व्यणुकनाशः [illegible] सर्वत्र असमवायिकारणना

[illegible] परमाणुसद्भावे [illegible]
[illegible] सावयवं परमाणुः [illegible]
[illegible] इत्यादिश्रुतिः प्रमाणं [illegible] सर्वकार्यद्रव्यध्वंसः [illegible]
[illegible] आकाशं लक्षयति शब्दगुणकमिति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] कालं [illegible] सर्वकार्यनिमित्तकारणं [illegible] प्राचीति दिगपि [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

रूपादिचतुष्टयवत्तुल्यमानं अवधूतमवधमतो इन्द्रियकर्मकार्यसमवायि जयोद्धर्मेः तद्भिन्नः अप्रयुक्तं संख्यामेकत्वमाह एकेति एकी
भावादेकत्वमिति अनेकेति परिमाणादिवृत्तित्वे तन्त्रेति प्रागभावानादित्वे अणुत्व महत्त्व दीर्घत्व ह्रस्वत्वं वक्ष्यति पृथक्त्वलक्षणमाह पृ
८ थगिति इदमस्मात्पृथगिति व्यवहारकारणमित्यर्थः संयोगं लक्षयति संयुक्तेति इदमनेन संयुक्तमिति व्यवहारहेतुरित्यर्थः सं
योगेऽतिव्याप्तिवारणाय संयुक्तेति अतिव्याप्तिवारणाय हेतुपदमिति संयोगो द्विविधः कर्मजः संयोगजश्च आद्यो हस्तक्रिय
या पुस्तकसंयोगः द्वितीयो हस्तपुस्तकसंयोगात् कायपुस्तकसंयोगः अन्यतरकर्मजोभयकर्मजसंयोगः स्यामलतायामेवमनादिविभा
गस्यमध्यमहत्वेन विभागं लक्षयति संयोगनाशेति कालादावतिव्याप्तिवारणाय गुणपदमिति रूपादावतिव्याप्तिवारणाय सं
योगनाशकेति विभागोपि द्विविधः कर्मजो विभागजश्च आद्यो हस्तपुस्तकविभागः द्वितीयः कायपुस्तकविभागः परत्वाप
रत्वे लक्षणमाह परापरेति परव्यवहारासाधारणकारणं परत्वं अपरव्यवहारासाधारणकारणमपरत्वमित्यर्थः द्विविधे इति ६
दिक्कृते कालकृते चाह दूरस्थेति कालकृते ज्येष्ठेति [illegible]
[illegible]

[illegible] गुरुत्वं लक्षयति [illegible] द्रवत्वं [illegible] स्नेहं लक्षयति [illegible]
[illegible] शब्दं लक्षयति [illegible]
[illegible] द्वितीयः [illegible]
[illegible] बुद्धिं [illegible]
[illegible] अतिव्याप्तिवारणाय [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] अतिव्याप्तिवारणाय [illegible]

[illegible] ६

[illegible]

विविध

[illegible] निर्विकल्पकं सिद्धं । सविकल्पकं [illegible] स्यादिति । [illegible] नामजात्यादिविशेषण [illegible]
[illegible] सविकल्पकमुदाहरति । [illegible] इन्द्रियार्थसन्निकर्ष [illegible] संयोगसन्निकर्षमुदाह
[illegible] संयोग [illegible] मनः [illegible]
[illegible] संयुक्तसमवायमुदाहरति । [illegible] संयुक्तसमवेतसमवायमुदाहरति [illegible]
समवायमुदाहरति । [illegible] तदुपपादयति । [illegible] समवेतसमवायमुदाहरति
[illegible] प्रत्यक्षलक्षणाभावात् । समवेतसमवायमुदाहरति
[illegible] विशेषणविशेष्यभावमुदाहरति [illegible] तदुपपादयति । [illegible] घटाभाववद्भूतलं [illegible]
[illegible] अनुपलब्धिः प्रमाणान्तरं [illegible] अनुपलब्धेः प्रमाणान्तरत्वं [illegible]
[illegible] अनुपलब्धेः करणत्वं [illegible] विशेषणविशेष्यभाव [illegible]

अथकेनसंक्रिमामसीमेकादनमणाद् तिरानदक भीतोरेम्पाकारोद आमारजतदरणश्रीमतोयमार्गसुमः आपिकुलंदरां

३३२